

Последња генералова битка

Став југословенских власти према Шарлу де Голу и референдумској кризи у Француској 1969.

АПСТРАКТУМ: *Рад се бави током референдумске кризе у Француској 1969, откривајући став југословенских власти према политичким и персоналним променама које су се том приликом одиграле.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Шарл де Гол, Француска, референдумска криза, југословенско-француски односи, Жорж Помпиду, спољна политика*

Узроци и развој кризе

После мајске кризе¹ из 1968, председник Француске генерал Шарл де Гол² одлучио је да прихвати оставку премијера Жоржа Помпидуа. Може се с правом поставити питање да ли је таква одлука била оправдана с обзиром на неоспоран допринос који је Помпиду пружио у смиривању те кризе. Поред тога, он је организовао и водио предизборну кампању јуна 1968. на чијем челу је извојевао историјску победу деголистичког режима. Стога су га многи посланици сматрали истинским шефом владајуће већине, насупрот Де Голу који им је деловао неприступачно и готово изван свакодневне политике.³ Председник

---

¹ Први озбиљни знаци кризе деголистичког режима осетили су се после парламентарних избора марта 1967, да би се продубили студентским немирима који су кулминирали у мају 1968. Смелим држањем и мудрим тактизирањем Де Гол је успео да надвлада готово безизлатну ситуацију и оствари победу деголистичке већине на парламентарним изборима 23. јуна 1968. Видети: Лакер, *Историја Европе 1945–1992*, Београд 1945–1992, 424.

² Више о биографији Шарла де Гола у: С. Глумац, *Француска од Де Гола до Де Гола*, Београд 1963, С. Лефевр, С. Х. Путас, М. Бомон, *Историја Француске II. Од 1774. до наших дана*, Београд 1961, А. Werth, *De Gaulle. Political Leader of the Twentieth Century*, London 1965, Шарл де Гол, *Ратни мемоари – Позив, 1940–1942*, Београд 1968, Ж. Касу, *Један живот за слободу*, Београд 1983.

³ S. Berstein, P. Milza, *Histoire de la France au XXe siècle. Tome IV: 1958–1974*, Paris 1992, 92.

републике је своју одлуку правдао чињеницом да се Помпиду већ шест година налазио на премијерском положају и да је изражавао конзервативан став поводом покретања нових реформи. Скривене узроке Помпидуове смене треба тражити у тежњи Де Гола да обузда јачање премијерског положаја и на тај начин спречи слабљење сопствених позиција у оквиру система који је осмишљен да почива на председничкој премоћи.⁴ Тако је нови премијер 10. јула 1968. постао Морис Кув де Мирвил, који је доказао приврженост Де Голу током обављања функције министра иностраних послова у периоду 1958–1967. Том приликом за министара образовања именован је Едгар Фор, док је министар задужен за институционалне реформе постао Жан-Марсел Жанене. Генерал Де Гол је проницљиво анализирао мајску кризу из 1968. као побуну нације уморне од тога да само буде вођена, односно жељне да активно учествује у доношењу одлука које се ње директно тичу. Зато је одлучио да удовољи народу пружајући му могућност учешћа у власти, чиме је намеравао да додатно учврсти положај Пете републике. Овакав став Шарла де Гола усмерио је рад нове владе ка Универзитету, одакле је криза потекла, и ка административној реорганизацији Француске, како би се грађани приближили центрима одлучивања. Реформа Универзитета, поверена Фору, довела је 12. новембра 1968. до усвајања Закона о усмерењу високог школства, чиме се изашло у сусрет жељама највећег дела студената. Законом је било предвиђено давање управе над факултетима изабраним саветима, чиме је требало да буде окончана професорска самовоља у домену одлучивања, односно дате су аутономије университетима уз увођење савременијих наставних програма. Иако се на први поглед закон могао сматрати деголитичким успехом, приликом његовог усвајања Де Гол је извршио притисак на посланике и тиме први пут дошао у сукоб са већином, која је сматрала да се оваквом реформом сувише изашло у сусрет левици. Могуће је да се у наведеном догађају већ може уочити клица раздора, која ће касније уздрмати генералову власт. Гнев већине је ускоро почео да се изражава кроз нападе на министре реформаторе и удруживање у Комитет за одбрану Републике (CDR), у чијим редовима су се окупљали најконзервативнији елементи склони да пруже подршку свргнутом Помпидуу.⁵

Реформе регија и Устава нису биле нужност, нити их је ситуација наметала. Био је то део перфидно смишљеног плана Шарла де Гола да покретањем ових питања изазове референдум на којем би Французи практично потврдили његову власт и тиме пружили легитимитет његовој даљој политици. О референдуму Де Гол је почео да размишља још јуна 1968, а главни човек који ће бити одређен да га спроведе постаће Жанене. То је требало да буде пети референдум⁶ у генераловој 10-годишњој владавини и био је пра-

---

⁴ Др Н. Петровић, *Друштвена превирања у Француској*, Међународни проблеми, бр. 2, 1969, 33.

⁵ S. Berstein, P. Milza, *Histoire de la France au XXe siècle*, 96.

⁶ Претходни референдуми су се односили на Устав Пете републике, два пута на Алжир и на идеју да се председник републике бира тајним гласањем.

ћен монетарном кризом, услед које је слабило поверење финансијских кругова у деголистички поредак.⁷ За основицу предложеног пројекта регионалних реформи узета је идеја стварања регија којима ће руководити савети, односно у плану су били реформа администрације, децентрализација политичке власти и јачање економске самосталности региона. Тако би се профил 21 регије, од колико се Француска састојала, радикално променио давањем широке самоуправе са одређеним законодавним овлашћењима, односно регије би престале да буду само чиновничке експозитуре свемоћног Париза.⁸ Све то ипак није омогућавало остваривање суштинских промена, јер је на снази остао систем посредног делегирања чланова регионалних скупштина, чиме се ниподаштавало право народа на учешће у власти.⁹ С друге стране, у погледу сенатских реформи економски и друштвени савети и Сенат би се фузионисали и заменили тзв. Консултативним сенатом, у који би осим територијално-политичких органа ушли и они из различитих економских и професионалних удружења.¹⁰ На тај начин Сенат би био лишен и најскромнијих законодавних надлежности, а Де Гол би победио у намери да умањи улогу Скупштине која му се непрестано противила од 1958. Ови предлози су изазвали оштра противљења сенатора и локалних посланика, односно једном делу Француза су се чинили сувише радикалним, а другом сасвим недовољним.¹¹

Још један суштински аспект кризе био је савез опозиције против генерала Де Гола, који је доживео кулминацију у априлу 1969. Незадовољство левице, као главног деголистичког ривала, било је огромно, јер она није успела да искористи мајску кризу и забележи иоле опипљив резултат на јунским изборима. Њено поновно буђење у другој половини 1968. било је директно повезано са деловањем синдиката, неповерљивих према инфлаторном расту који је полако анулирао повећање плата из маја и довео до разочарања радника. Овој опозицији су се придружили и традиционални гласачи већине из трговачких и занатских кругова, незадовољни тиме што их држава препушта на милост и немилост тржишним врењима у којима страдају мала и ситна предузећа. Следећу опозициону групацију сачињавали су представници најуспешнијих привредних кругова, који су се противили политици дириговане економије. Међутим, најопасније антипозиционо деловање је долазило у притајеној форми из редова саме већине. Реч је пре свега о опозицији оличеној у независним републиканцима и критикама које је на

---

⁷ Др Н. Петровић, *Друштвена превирања у Француској*, Међународни проблеми, бр. 2, 1969, 55.

⁸ В. Савић, *Француски карусел*, Нин, бр. 955, 27. април 1969, 4–5.

⁹ Др Н. Петровић, *Друштвена превирања у Француској*, Међународни проблеми, бр. 2, 1969, 56.

¹⁰ Представници Удружења послодаваца, радника, слободних професија, пољопривредника и други.

¹¹ S. Berstein, P. Milza, *Histoire de la France au XXe siècle*, 97–98.

рачун Де Гола износио Валери Жискар д'Естен, незадовољан тиме што због јавног противљења ауторитаризму председника републике није изабран за председника Финансијске комисије Народне скупштине.¹²

Док је Шарл де Гол био ангажован у стишавању сукоба у Азији и Африци,¹³ у јануару 1969. остварена је дуго планирана посета југословенских званичника на челу са председником СИВ-а Миком Шпиљком Француској.¹⁴ Веома срдечно дочекана, делегација је истакла значај југословенско-француског пријатељства, покушала да успостави присније односе у многим доменима и упутила позив генералу да посети СФРЈ, до чега никада неће доћи.¹⁵ Почетком фебруара 1969, када су изнесене и прве спекулације о датуму одржавања референдума, Де Гол се повукао на своје имање у Коломбе-ле-Дез-Еглизу (Коломбе) како би се припремио за предстојећи сусрет са америчким председником Ричардом Никсоном. То је била прва посета Паризу једног америчког председника од 1961, па њен значај не треба потценити.¹⁶ С друге стране, пропали су преговори владе и синдиката о све тежем положају радника у вези са девалвацијом франка, што се поклопило са генераловом намером да 11. марта 1969. одржи говор на телевизији поводом референдума. Незадовољни радници су за наведени датум заказали штрајк, поручивши Де Голу мисао коју је војсковођа Жофр изрекао пред битку на Марни: „Не знам ко ће је добити, али знам ко ће је изгубити“.¹⁷ Планирани штрајк је накратко паралисао Француску, али и оставио простора председнику републике да у телевизијском обраћању нацији поред референдума, који је дефинитивно заказан за 27. април 1969, помене и нешто чиме би удовољио захтевима радника. Де Гол није искористио пружену шансу, већ је у себи својственом маниру одржао говор у којем се „никад не зна шта ће бити тема, а посебно поента“.¹⁸ Од значаја је приметити да је тог дана у Југославији почео девети конгрес СКЈ, који је интересовање југословенских власти за збивања у Француској потиснуо у други план. Ипак, већ 20. марта државни секретар за информације Летел дао је непрецизну изјаву, коју је француска јавност протумачила као намеру генерала Де Гола да се повуче са власти у случају негативног исхода референдума. Са правне тачке гледишта, председника републике ништа није обавезивало да у случају изреченог „не“ на референдуму поднесе оставку, односно такав потез се више односио на владу и био је у оквиру моралних начела. С друге стране, велика

¹² S. Berstein, P. Milza, *Histoire de la France au XXe siècle*, 99–100.

¹³ АФП, *Де Гол: Поштовати право свих народа да сами одлучују о својој судбини*, Политика, 3. јануар 1969, 3.

¹⁴ Д. Траиловић, *Југославија цени историјску улогу Француске у свету*, Политика, 11. јануар 1969, 1.

¹⁵ Танјуг, *Де Гол позван да посети Југославију*, Политика, 17. јануар 1969, 2.

¹⁶ Д. Траиловић, *Пријатељско убеђивање у Паризу*, Политика, 1. март 1969, 3.

¹⁷ Д. Траиловић, *Између чекића и наковња*, Политика, 8. март 1969, 2.

¹⁸ Д. Траиловић, *Паралисан читав живот?*, Политика, 11. март 1969, 4.

офанзива деголиста, којима су се придружили Демократски центар и колебљиви независни републиканци, започела је 24. марта по усвајању коначног текста пројекта закона о којем ће се грађани изјашњавати на референдуму. Главни противници су им били комунисти уз Митеранову Федерацију и некомунистичку левицу, док је већина грађана и поред велике заинтересованости била збуњена сложеношћу ситуације.¹⁹

Прилика да скрене пажњу јавности са домаћих проблема указала се Шарлу де Голу током новог сусрета са Никсоном 31. марта, када су главне теме биле криза на Блиском истоку и у Вијетнаму.²⁰ Док се Де Гол занимао светским збивањима, у његовој отаџбини су се изговарале крупне поруке. Де Мирвил је појачао пропаганду позивом свим Французима да одговоре потврдно на референдуму. Председник Сената и ватрени деголиста Ален Поер критиковао је предложене реформе Сената, чиме се недвосмислено ставио у ред противника референдума, што је подржао и Д'Естен са својим независним републиканцима.²¹ У вечерњим часовима 10. априла 1969. на државној телевизији појавио се и председник републике Шарл де Гол са поруком нацији да ће се у случају негативног исхода референдума повући са свих функција. Том приликом је, између осталог, рекао: „Од одговора земље на оно што од ње тражим очигледно ће зависити било наставак мог мандата, било мој скори одлазак. Убеђен сам да су стварање региона и обнова Сената суштинска реформа у садашњем периоду када је наша будућност везана за економски и социјални развитак. Сигуран сам да та реформа чини интегрални део партиципације – пута којим ми морамо ићи да бисмо модерно друштво учинили хуманијим и ефикаснијим и избегли најтеже потресе... Ако се француски народ томе супротстави, какав бих ја био када не бих неодложно извукао консеквенце тако дубоког раскида и ако бих претендовао да останем на мојим садашњим функцијама.“²² Место и време пресудне генералове битке били су заказани, али је остало отворено питање да ли ће у њој уопште бити победника.

Кулминација кризе

Представљање заинтересованих страна на државној телевизији у вези са референдумом наредних дана је додатно искристалисало политичку сцену и повећало број антиреформских аргумената. Будући да је последња анкета званичног Француског института за испитивање јавног мњења показала 47% „за“ и 53% „против“, председник републике је одлучио да се поново обрати нацији преко телевизије 25. априла, вече уочи почетка предизборне тишине.²³ Де Голов говор, који се завршавао речима да никада одлука фран-

¹⁹ Д. Траиловић, *Само један одговор*, Политика, 26. март 1969, 3.

²⁰ А. Ненадовић, *Де Гол у Белој кући*, Политика, 1. април 1969, 1.

²¹ А. Патронић, „*Не*“ у *порасту за још непознато*, Борба, 4. април 1969, 1, 16.

²² Тањуг, *Од одговора земље зависи мој одлазак или останак*, Политика, 11. април 1969, 2.

²³ А. Патронић, *Тренутно претеже „не“*, Борба, 25. април 1969, 1.

пуског народа неће за земљу имати такву тежину као тада, био је истовремено опомена и претња грађанима да добро размисле шта их чека ако на изборима заокруже „не“.²⁴

Француски политички аналитичари су најављивали равноправност три опције коначног решења. Прва је била победа политике Шарла де Гола, која је значила његов останак на власти до краја мандата, односно до 1972, уз даље реформе и наставак политике „учешћа“. Друга могућност је предвиђала пораз генералове политике, која би се манифестовала његовим напуштањем свих функција, расписивањем избора у року од 35 дана и наставком рада деголистичке владе за још неко време под привременим шефом државе. У таквом случају, као могући претенденти на функцију председника републике истицана су тројица људи – Помпиду у име деголизма, Поер као изданак проширеног центра и Д’Естен као отпадник из редова већине. Поменутом списку би се, претпостављало се, придружио неки кандидат левице. Трећа и вероватно најсложенија опција представљала је остваривање „мршаве“ победе, која би учинила незадовољним и опозицију и владајућу већину. Тада би Де Голу, као арбитра, било допуштено да процени да ли му резултат народног одлучивања дозвољава да „чиста образа“ остане на челу државе.²⁵

„Кад хоћу да знам шта мисли Француска, ја питам себе!“ – изјавио је једном приликом Шарл де Гол.²⁶ Да ли је то значило да је Француска први пут имала супротно мишљење, будући да је на радију и телевизији 28. априла 1969. у 00:10 часова објављено кратко саопштење из Јелисејске палате: „Престајем да вршим функције председника републике. Ова одлука ступа на снагу данас, у понедељак, у подне – Де Гол.“ Генерал је своју одлуку донео у часу када су постојали само прелиминарни резултати референдума, који су указивали да је „не“ у приближном просеку рекло 52,87%, а „да“ 47,13% гласача. Но, судећи према изјави премијера Кув де Мирвила француски систем гласања је био тако заснован да се радикални преокрет није могао очекивати,²⁷ тако да је то био дефинитиван крај 11-годишње континуиране владавине Шарла де Гола. Устав Пете републике је предвиђао да у таквој ситуацији привремени заменик председника Републике – тзв. ентерим – постаје председник Сената, односно Ален Поер, који није имао законских овлашћења да именује министре, распушта скупштину или расписује референдум, већ само обавезу да обезбеђује континуитет на челу државе. Осим тога, гласање је протекло у миру и без значајнијих инцидената, док је излазност била 81%. Јавно жаљење поводом неприхватања реформи први је исказао Кув де Мирвил нагласивши да ће влада учинити све да осигура континуитет власти, док је од чланова владе оставку једини поднео министар

²⁴ Тањуг, *Де Гол: Никада одлука грађана неће за Француску имати такву тежину као сада*, Политика, 26. април 1969, 3.

²⁵ Д. Траиловић, *Три могућности*, Политика, 27. април 1969, 1.

²⁶ Ђ. Раденковић, *После Де Гола – шта*, Нин, бр. 956, 4. мај 1969, 1–2.

²⁷ А. Паргонић, *Де Гол поднео оставку*, Борба, 28. април 1969, 1.

правде Рене Капитан уз образложење да не може бити у влади коју ће надзирати Поер, човек који је у предизборној кампањи одиграо главну улогу у дезавуисању Де Голове политике. Дужност ентерима Поера била је да у року од 20 до 40 дана распише нове изборе, док је влада, према законским овлашћењима, била у обавези да остане на власти до 1. јула текуће.²⁸

Југословенска штампа је као главно објашњење узрока референдумског неуспеха усвојила општеприхваћен коментар француских аналитичара да је „кривац“ сувише крупна победа владајуће већине на прошлогодњим изборима, који су затворили мајску кризу, после чега се та већина успавала на „освојеним ловорикама“. Ситни трговци, занатлије и пољопривредници, на које је режим највише рачунао, били су ударна снага која је издала генерала у његовој последњој бици. Поред тога, заказала је и телевизијска кампања која није успела да убеди и привуче на деголистичку страну неодлучне гласаче, уз отворено резервисан став Жоржа Помпидуа.²⁹

Када су у питању реакције водећих светских држава, први се огласио *Њујорк тајмс* коментаром да би САД са великим одушевљењем дочекале одлазак генерала да се то догодило пре две или три године, с обзиром на његов тадашњи пркосни отпор Атлантском пакту.³⁰ Измирење које су Никсон и Де Гол постигли почетком 1969. условљавало је да Америка остане уздржана у својим оценама стања у Француској. Ипак, политички аналитичари су закључили да деголизам после Де Гола није био пут на којем је Вашингтон желео да види свог прекоокеанског суседа. Поготово ако Париз и даље буде слепо одбијао сваку идеју о примању Велике Британије у ЕЕЗ.³¹ Лондон је пораз генерала дочекао са мешавином чуђења и притајеног задовољства. Премијеру Вилсону се на готово неочекиван начин отварала могућност бржег тржишног повезивања са Европом, што је уздрманој британској економији био једини пут да учврсти фунту и стабилизује прилике у земљи.³² Немачка је реаговала слично САД, премда је Француској била политички много ближа. Званична дипломатија је преко министра Бранта искажала наду да ће се олакшати будући напредак у европској политици и стабилизирати позиција франка.³³ Док се званична Москва уздржала од коментара, совјетски лист *Известија* пренео је уопштене информације о Де Головом одласку, додајући да је СССР под генералом имао најбоље односе са Паризом. Изражено је и жаљење што КПФ нема изгледа да преузме власт у земљи, односно наглашена је неоснована бојазан да би у Француској могле

²⁸ Д. Траиловић, *Де Гол се повлачи*, Политика, 28. април 1969, 1–2.

²⁹ Д. Траиловић, *Француска без Шарла де Гола*, Политика, 29. април 1969, 1.

³⁰ В. Лакер, *Историја Европе 1945–1992*, 401.

³¹ А. Ненадовић, *Вашингтон: Мирно ишчекивање последица*, Политика, 29. април 1969, 2.

³² Д. Пешић, *Лондон: Наде и страховања*, Политика, 29. април 1969, 3.

³³ Б. Дикић, *Немци не жале за Де Голом*, Политика, 29. април 1969, 3.

ојачати десничарске снаге.³⁴ Закаснала реакција кинеске дипломатије стигла је посредством агенције Хсинхуа тек 6. маја и гласила да је одлазак француског председника био директно условљен политичком и економском кризом у земљи, односно да је то била директна последица невоља које су захватиле капиталистичких свет развијених земаља.³⁵

Званичан коментар Југославије би се лаконски могао свести на мисао да крај Де Голове владавине није био очекиван, али и да није представљао велико изненађење. Београдска штампа признала је генералу несумњив допринос у јачању међународног положаја Француске, решавању алжирског питања и проблема деколонизације, изражавајући наду да ће нова француска власт наставити да негује и унапређује традиционално добре односе у свим друштвеним доменима које две земље гаје.³⁶ Закаснала информација амбасаде СФРЈ у Паризу потврдила је наведено и истакла у први план да је Де Гол „поткопао“ самог себе услед „претераног занашења снагом свог властитог утицаја и популарности у француском народу које се показало као фикција“. Страх од дестабилизације земље услед расцепа деголистичких редова одбачен је као неоснован због појаве Помпидуа, који је оцењен као енергичан политичар са великом подршком унутар своје странке. Крајњи закључак је тако указивао на то да ће „ма ко сада био изабран за председника Републике, бити присиљен да се посвети пре свега унутрашњим проблемима“, да „одлазак Де Гола и његовог личног престижа“ неће много утицати на међународне односе и да евентуална победа левих кандидата није извесна због „саботаже буржоаских кругова“ који страхују од економско-привредних поремећаја.³⁷

Када је у подне 28. априла оставка генерала Шарла Де Гола званично ступила на снагу, он се повукао у окриље свог дома у Коломбеу не дозвољавајући да га ико узнемирава. Истог дана ентерим Ален Поер преко државне радио-телевизије позвао је суграђане да сачувају јединство нације, док су деголисти одмах почели да широм земље формирају иницијативне одборе за кандидатуру бившег премијера Жоржа Помпидуа на место председника републике. Слично је учинио и генерални секретар КП Француске Валдек Роше упућујући писма свим левим снагама, а посебно генералном секретару Социјалистичке партије Ги Молеу да се споразумеју и одреде заједничког кандидата левице.³⁸ Помпиду је 29. априла званично потврдио да је иза њега стала деголистичка посланичка група Уније демократа за репу-

---

³⁴ С. Вујица, *Москва: Без званичних коментара*, Борба, 29. април 1969, 3.

³⁵ Хсинхуа, *Кинески коментар*, Политика, 7. мај 1969, 2.

³⁶ Коментар Политике, *Наставити успешну сарадњу*, Политика, 29. април 1969, 2.

³⁷ Информација Амбасаде СФРЈ у Париз, 12. мај 1969, АЈ, Комисија за међународне односе и везе са Француском, IX, 30/V-68-154 (К-12).

³⁸ Танјуг, *Ален Поер у свом обраћању позива Французе да сачувају јединство*, Политика, 29. април 1969, 4.

блику, те је тако постао први званични председнички кандидат.³⁹ Истог дана Митеранова Федерација левице предложила је за свог кандидата Гастона Дефера, градоначелника Марсеја,⁴⁰ а Скупштина Француске одала поштовање Де Голу певањем „Марселезе“ и говором који је одржао председник Скупштине Жак Шабан Делмас. Сходно протоколу, 2. маја генералу Де Голу је стигао телеграм Ј. Б. Тита у коме се наводи: „Приликом Вашег напуштања дужности председника Републике Француске желео бих да најискреније истакнем колико цијеним истакнуту улогу коју сте имали у заједничкој борби у току Другог свјетског рата, као и Вашу изузетно значајну активност и напоре за очување мира у свијету и за сарадњу међу народима. Ваши напори ће, по мом увјерењу, остати као трајан допринос афирмацији независне политике и равноправне међународне сарадње. Са задовољством констатујем да су се односи између Југославије и Француске значајно развили на политичком, економском и културном пољу. Увјерен сам да дијелите моје мишљење да је у интересу наших народа, које повезује дубоко пријатељство, да се та плодна сарадња настави...“⁴¹

Ускоро је званично донета одлука да се избори за председника републике одрже 1. јуна 1969, да крајњи рок за подношење кандидатура буде 13. мај, као и да се у случају неуспеха првог изборног круга други круг одржи 15. јуна. Независни републиканци на челу са Д’Естеном су тада променили став потврдивши да ће ипак подржати кандидатуру Жоржа Помпидуа, док је Ги Моле одбио понуду комуниста о заједничком кандидату означивши је „опортуном“.⁴² „Карневал амбиција“, како су подсмешљиво називани сукоби унутар левице, употпунили су: ЦК КПФ који је 5. маја одлучио да за свог кандидата предложи једног од најстаријих чланова Политбироа Жака Диклоа, Уједињена социјалистичка партија која је истакла кандидатуру свог генералног секретара Мишела Рокара и Ален Кривин испред троцкистичке Лиге комуниста који је с тешком муком у последњем часу успео да обезбеди неопходне гласове и плати кауцију од милион франака да би могао да учествује на изборима.⁴³ Но, већ тада је било очигледно да највише шанси за успех на изборима има Жорж Помпиду, који је био бивши директор Ротшилдове банке, састављач запажене антологије француске лирике и француски премијер у периоду 1962–1968. Помпиду је, као и његов учитељ генерал Де Гол, био веома дискретан и чврстог држања, али је за разлику од њега лако ступао у контакте са посебном ведрином и гипкошћу искусног политичара, односно уз супругу Клод био склон уметничким и џет-сет круговима. Осим тога, Помпиду је имао подршку „бриселске петорке“, којој је

³⁹ Д. Траиловић, *Помпиду први кандидат*, Политика, 30. април 1969, 2.

⁴⁰ АФП, *Гастон Дефер – кандидат Федерације левице за председника Републике*, Политика, 29. април 1969, 2.

⁴¹ *Телеграм председника Тита Шарлу де Голу*, Политика, 3. мај 1969, 1.

⁴² Тањуг, *Избор председника 01. јуна*, Политика, 3. мај 1969, 1.

⁴³ Д. Траиловић, *Поер улази у битку?*, Политика, 8. мај 1969, 1.

неретко сметао Де Голов аутистичан став о Француској као европском лидеру.⁴⁴ Једино што је могло на тренутак да поремети планове овог амбициозног човека биле су изненадне гласине о могућим плановима за кандидатуру Алена Поера на место председника републике. Без намере да се јавно од њих ограда или их потврди, Поер је контрадикторне вести о својим намерама користио као моћно политичко оружје.⁴⁵ Француска је тако добила двојицу кандидата приближне јачине, са чиме се сложило и југословенско руководство које је у почетку у штампи изражавало позитиван став према француским комунистима да би, уочивши њихове слабости, постало прилично уздржано.⁴⁶

Расплет и крај кризе

Жорж Помпиду је предизборну кампању започео изношењем програма декларације пред Биро деголистичке Уније демократа за Републику, чије су основне идеје биле сарадња са свима који су на то били спремни, одрицање од даљих планова наметнуте партиципације, већа слобода парламента у домену контроле владине политике и омогућавање даљег напретка у европским интеграцијама. Тиме се директно супротставио конзервативним ставовима на којима је почивала 10-годишња владавина Шарла де Гола.⁴⁷ У међувремену, сасвим неочекивано, генерал је са супругом Ивоном отпутовао авионом у Ирску, где их је дочекао премијер Џек Лич у пратњи неколико министара. Саопштење које је тим поводом прочитано открило је како је генерал планирао да у Ирској остане чак месец дана ради одмора, док је пут окарактерисан као строго приватан. Политички коментатори су Де Голов поступак оценили као жељу да демонстрира незаинтересованост за предстојеће председничке изборе, односно да је у питању био „генералов прекид са француским народом зачињен притајеним презиром“. Изнесена је и хипотеза да је генерал овим чином желео да искаже осуду политике Помпидуа, јер се претпостављало да би му било драже да је деголистички кандидат постао актуелни премијер Кув де Мирвил.⁴⁸ Вест да је Аллен Поер ипак одлучио да се кандидује стигла је 12. маја, а већ сутрадан је у француским новинама била објављена карикатура на којој је представљен грађанин како, док га Помпиду и Поер гледају, по зиду исписује паролу: „Живео! По ...“.⁴⁹ Према анкети француског Института за јавно мњење Помпиду је имао веће шансе у првом, а Поер, захваљујући евентуалној подршци коју би му дао део левих снага, у другом изборном кругу. Постајало је све извесније да је њихов

⁴⁴ André Fontaine, *Спољна политика Француске после Де Гола*, Међународни проблеми, бр. 3, 1969, 129.

⁴⁵ Д. Траиловић, *Поер улази у битку?*, Политика, 8. мај 1969, 1.

⁴⁶ Југословенски партијски лист *Комунист* није известио о крају Де Голове владавине.

⁴⁷ Д. Траиловић, *Помпидуов нови стил*, Политика, 11. мај 1969, 3.

⁴⁸ Д. Пешић, *Де Гол у Ирској*, Политика, 11. мај 1969, 3.

⁴⁹ Д. Траиловић, *Разлике у сличностима*, Политика, 14. мај 1969, 5.

однос снага толико близак да су готово сви политички аналитичари предвиђали неминовност другог изборног круга.⁵⁰

Телевизијско представљање кандидата започело је 17. маја говором Помпидуа у коме је нагласио: „Ја нисам Де Гол, као што нико не може ни да га замени, па ни да га у потпуности следи.“ С друге стране, може се поставити питање да ли Ален Поер направио тактичку грешку у кампањи када се zaloжио за радикалан преокрет спољне политике кроз идеје непротивљења уласку Велике Британије у ЕЕЗ, успостављања активније сарадње са САД и повећања француског присуства у Атлантском пакту, макар и на штету односа са СССР-ом.⁵¹ Свој програм Поер је у „12 тачака“ објавио на конференцији за штампу 27. маја, узгред се залажући за даље развијање економске и индустријске моћи земље, постизање социјалне правде кроз већу активност државе, повећање улагања у пољопривреду, образовање и општине, као и остваривање објективнијег информисања и веће стабилности институција. Политички аналитичари су прокоментарисали да је све то већ виђено и да је намера Поера да се овим програмом приближи левици, уз отворену замерку што је као председнички кандидат задржао положај ентитета у Јелисејској палати.⁵² Управо у то време Ј. Б. Тито је добио одговор генерала Де Гола, у коме се, између осталог, наводи: „... Молим Вас да примите изразе моје захвалности са најискренијим жељама Вама лично и Вашој земљи. Борили смо се и радили, у прошлости као и данас, за многе сличне циљеве. Данас, свим срцем делим Вашу наду да ће пријатељство наших двају народа и даље јачати за њихово добро, као и у интересу мира и међународне политике...“⁵³

Телевизијски наступ Помпидуа 29. маја донео је више појединости о његовом председничком програму, откривши како планира да спроведе политику веће независности Француске, да активно помаже у изградњи светског мира и развија боље односе са земљама Истока и СССР-ом, док се у унутрашњој политици залагао за побољшање стања радничке класе и индустрије.⁵⁴ Предизборно деловање Помпидуа оцењено је од стране новинара као најпредузимљивије и најубедљивије, о чему сведочи и податак да је за петнаест дана обишао чак 25 великих градова како би држао говоре и давао бројне интервјуе. Насупрот томе, Поерова кампања је анализирана као помало закаслела и недовољно активна.⁵⁵ Последњи дефиле свих председничких кандидата грађани Француске су били у могућности да прате на телевизији увече 30. маја, док је гласање према плану обављено 1. јуна 1969. и није донело већа изненађења. Помпиду је освојио 44,14%, Поер 23,38%, Дикло 21,43%, Дефер 5,06%, а остали испод 5%

⁵⁰ Ројтер, *Истекао рок за истицање кандидата*, Политика, 15. мај 1969, 2.

⁵¹ Танјуг, *Жорж Помпиду не мења Де Голову спољну политику*, Политика, 23. мај 1969, 3.

⁵² А. Патронић, *Оштрије при крају*, Борба, 24. мај 1969, 1 и 16.

⁵³ *Одговор Де Гола Титу*, Политика, 23. мај 1969, 1.

⁵⁴ А. Патронић, *Дуел Помпиду-Поер*, Борба, 30. мај 1969, 1 и 20.

⁵⁵ Д. Траиловић, *Комунисти и неопредељени одлучују*, Политика, 30. мај 1969, 9.

гласова. Апстиненција је била нешто виша од очекиване и износила је 21,52%, док је брачни пар Де Голових гласао посредством свог опуномоћеника у Колombeу.⁵⁶ Будући да су само два првопласирана кандидата могла да уђу у други круг гласања, још исте вечери Помпиду је јавно позвао Поера да се одрекне даље кандидатуре. Ентерим је одговорио негативно и одмах упутио ласкаве поруке комунистима како би придобио њихово поверење, хвалећи и називајући Диклоа „старом добричином“.⁵⁷ Но, већ 2. јуна, после ванредне седнице Централног комитета, руководство КПФ донело је одлуку да позове присталице на апстиненцију у другом кругу.⁵⁸ Извршни комитет Француске Социјалистичке странке је саопштио да ће у даљем гласању подржати Алена Поера, док је Жискар д'Естен изјавио да би ентериму било паметније да је прихватио понуђену прилику за повлачење.

Други изборни круг заказан је за 15. јун 1969. и није било сумње да је већина деголиста намеравала да се определи за Помпидуа, будући да је једино он био у стању да обезбеди кохезију њихових редова унутар Демократске републиканске уније и обнови партијско јединство. Како је енглески коментатор Х. Причард приметио: „Под Де Голом Француска је имала једног старог оца. Под Помпидуом имаће амбициозног татора, а под Поером доброћудног чики.“⁵⁹ С друге стране, Шарл де Гол се огласио 5. јуна поруком да ће одмор продужити до 19. јуна, што је протумачено као отворено дистанцирање од сваког могућег мешања у француску предизборну кампању.⁶⁰ Дакле, победа Жоржа Помпидуа у другом изборном кругу 15. јуна 1969. била је сасвим очекивана, јер је француски народ тако сачувао више од једне деценије дугу Де Голову делатност коју је у нешто измењеном облику требало наставити. Према коначним резултатима другог круга гласања Помпиду је освојио 57,78% гласова,⁶¹ а једину сенку на изборни ток бачила је чињеница да је било зачуђујуће много инцидената између присталица супротстављених кандидата. Поред Алена Поера, честитку је упутио и Шарл Де Гол кратко поручивши: „Из личних и националних разлога честитам на изборној победи.“ Убрзо затим се огласио и Ричард Никсон позивајући у својој честитки на координисање напора две земље у интересу мира и братства међу свим народима.⁶² Сличну поруку је дан касније упутио и Ј. Б. Тито: „Поводом Вашег избора за председника Републике са особитим задовољством упућујем Вам, у име народа Југославије и у своје лично име, срдачне честитке и најбоље жеље за успјех у раду на добробит народа Француске. Користим се приликом да изразим чврсто увјерење да ће се пријатељски односи и

⁵⁶ УПИ, *Де Гол гласао*, Борба, 2. јун 1969, 1.

⁵⁷ Тањуг, *Одлука тек у другом кругу*, Борба, 2. јун 1969, 1.

⁵⁸ АФП, *ЦК КП Француске позвао бираче да одустану од гласања у другом кругу*, Борба, 3. јун 1969, 1.

⁵⁹ Д. Траиловић, *Помпиду фаворит*, Политика, 15. јун 1969, 3.

⁶⁰ С. Павловић, *Де Гол продужио боравак у Ирској*, Борба, 7. јун 1969, 2.

⁶¹ А. Паргонић, *Жорж Помпиду нови председник Француске*, Борба, 16. јун 1969, 1.

⁶² АФП, *Никсон упутио поруку Помпидуу*, Политика, 17. јун 1969, 1.

сарадња између наших двију земаља и даље свестрано развијати и продубљивати, у интересу наших народа и мира у свијету.⁶³

Означивши 15. јун као победу Пете републике, Помпиду је предложио да председнику Скупштине Шабан-Делмасу буде поверен мандат за састав будуће владе, са чиме се сложио и премијер Кув де Мирвил истакавши да ће поднети оставку чим шеф државе ступи на дужност.⁶⁴ Како је било планирано, бивши француски председник Шарл де Гол се, после шест недеља одмора у Ирској, 19. јуна вратио у отаџбину. Сутрадан је у Јелисејској палати извршена званична примопредаја дужности у вези са проглашењем новог 19. председника Француске коме је уручено знамење Великог крста Легије части. Нешто касније, у првом председничком обраћању нацији посредством телевизије Помпиду је нагласио: „У тренутку када, одређен од стране француског народа да вршим дужност председника Републике, примам тај задатак званично, најпре ћу евоцирати личност генерала Де Гола. Он је нашој земљи дао институције захваљујући којима смо током десет година имали стабилност, преовладали више крајње тешких криза и обезбедили без потреса трансмисију председничке власти. Током тих десет година генерал Де Гол је овде репрезентовао Француску са сјајем и ауторитетом без преседана. Мој задатак је трасиран његовим примером и диктиран поверењем које ми је дала земља. Имам чврсту намеру да га испуним уз чврсто поштовање Устава Пете Републике и са жељом да очувам достојанство Француске.“⁶⁵ Избором Шабан Делмаса на место председника владе била је двоструко потврђена владавина континуитета коју је Помпиду прокламовао, јер је нови премијер био познат као деголиста са либералном репутацијом.⁶⁶ Званична смена влада извршена је 24. јуна, уз избор новог председника француске Народне скупштине Акиле Перетија.⁶⁷ Тим поводом, у име Југославије честитку је упутио председник СИВ-а Митја Рибичич.⁶⁸ Тренутак када се на првој конференцији за штампу 10. јула 1969. председник Републике Жорж Помпиду обратио новинарима, у вези са даљим политичким плановима и корацима које намерава да предузме, може се сматрати дефинитивним крајем референдумске кризе. Како је то описао француски коментатор Ж. Лоран: „Помпиду нема тежак посао. Он треба само другима да прети да ће се Де Гол вратити.“⁶⁹ Сумњи ипак није било места, јер се генерал Шарл де Гол држао своје одлуке остајући изолован на имању у Коломбеу, где је изненада премијеру од срчаног удара 8. новембра 1970.

⁶³ *Титова честитка Жоржу Помпидуу*, Борба, 17. јун 1969, 1.

⁶⁴ Д. Траиловић, *Први посао: Састав нове владе*, Политика, 19. јун 1969, 2.

⁶⁵ Танјуг, *Жорж Помпиду у Јелисејској палати*, Борба, 21. јун 1969, 3.

⁶⁶ S. Berstein, P. Milza, *Histoire de la France au XXe siècle*, 106.

⁶⁷ Ројтер, *Акиле Перети – нови председник француске Националне скупштине*, Политика, 26. јун 1969, 3.

⁶⁸ *Честитка Рибичича Шабану-Делмасу*, Борба, 25. јун 1969, 2.

⁶⁹ *Узгред забележено*, „Страх и трепет“, Политика, 17. јул 1969, 5.

Пошто је до средине 1969. исцрпела бројне анегдоте и фелтоне о генераловом животу, југословенска штампа је прихватила светску носталгију која се по окончању референдумске кризе појавила за Де Голом. Таква сета у југословенским оквирима могла је звучати и помало лицемерно, ако се у обзир узме да су се током јуна у домаћим освртима учавале скривене алузије на Де Голов рачун. Суштина тих краткорочних порука била је мисао да је генералов одлазак у крајњој линији добар, јер отвара пут новим политичким снагама да покажу шта знају, односно да поспешује наде у остваривање боље сарадње између Југославије и Француске. Према општем закључку југословенског руководства исказаном како у домаћој штампи, за коју се мора истаћи да је прилично објективно преносила ток председничких избора у Француској, тако и у разговору партијског руководиоца Крсте Црвенковског са истакнутим левим деголистом Рене Капитаном⁷⁰ – Помпидуов долазак на чело земље могао је СФРЈ донети више користи него штете. Уопштено узевши, намеће се закључак да су референдумску кризу у Француској и повлачење Де Гола из активног политичког живота земље 1969. југословенске власти оцењивале искључиво као француску унутрашњу ствар, која ни на који начин није требало и није смела да угрози југословенско-француске односе.

---

⁷⁰ Забелешка о разговору друга К. Црвенковског са Р. Капитаном, 19. јун 1969, АЈ, Комисија за међународне односе и везе са Француском, IX, 30/V-68–154 (К-12).